

Digitalizálj, majd fizess a szerzőnek!

Digitális könyvtárat létrehozni legálisan is lehet – csak éppen nagyon sokba kerül. De miért mások a játékszabályok, ha egy kötetet a sarki könyvtárból kölcsönöz ki, vagy ha az internetről töltök le?

Pócs Balázs

Dicséretes kezdeményezés digitális könyvtárban megőrizni és hozzáférhetővé tenni Európa kulturális örökségét – de jogilag felettébb „rázós”. A művek jó részét ugyanis a szerzői jog védi, a felhasználásért tehát (néha nem is keveset) fizetni kellene.

Mert vigyázat, a kultúra digitális tárháza csak nevében könyvtár: mihelyst az interneten biztosít hozzáférést a különféle dokumentumokhoz, valójában tartalomszolgáltatóvá válik. S hogy ez miért baj? – A törvény meghatároz bizonyos kivételeket, amikor a szerzői mű felhasználásához nincs szükség a szerző engedélyére, és jogdíj sem jár. Ilyen például a magánhasználat, az oktatás, a tudományos munka vagy a könyvtári kölcsönzés. Ám a digitális archívumok interneten való megjelentetésére már egészen más szabályok vonatkoznak – hangsúlyozza Kiss Zoltán, a Magyar Szabadalmi Hivatal szerzői jogi osztályának vezetője.

Hasonló gondok adódtak az amerikai Google internetes megakönyvtárával is: a céget éppen azért perelték be kiadóvállalatok, mert kőkemény üzleti vállalkozást sejtene az akció mögött. Hiába, a művek szabad felhasználásának alapfeltétele, hogy jövedelemszerzést még közvetve se szolgáljon.

jogokért fizetniük kellene az európai digitális könyvtár megalkotóinak is. – A fő gond, hogy az EU elvben támogatja a kezdeményezést, de pénzt már nem szán rá. Természetesen feltételezi, hogy a tagállamok nemzeti könyvtárai jogkövető magatartást tanúsítanak, és ezt meg is lehet tenni, ám nagyon sokba kerül – mondja Tószegi Zsuzsanna, a Magyar Szabadalmi Hivatal szakmai főtanácsadója. Akiből egyébként a tapasztalat beszél: ő volt korábban a Neumann János digitális könyvtár ügyvezető igazgatója.

Sőt, ha valaki a törvényes utat választja, nem csak a jogdíjak miatt számíthat tetemes kiadásokra. Sok emberre és időre van szükség a szerzők (vagy örököseik) felkutatásához, a szerződések megkötéséhez is. S a költségeket még pontosan tervezni sem lehet, hiszen a szerzői jogdíjakkal nincs előre rögzített tarifa.

Nem véletlenül szigorúbbak a törvények a digitális könyvtárakkal, mint hagyományos társaikkal. Tószegi Zsuzsanna erre két magyarázatot is ad. Egy mű digitalizált, az internetről letölthető példányát jóval könnyebb másolni, ráadásul a másolat az eredeti minőséget adja vissza – ellentétben egy rongyosra olvasott könyvtári könyvről készített fénymásolattal. Emellett egy „igazi” könyvtár mégiscsak korlátozott hozzáférést biztosít a művekhez: oda is kell menni, beiratkozni, és mindezt csak a nyitvatartási időben lehet megtenni.

Shakespeare vagy Balassi Bálint örököseivel persze már nem kell szerződni, de a nemzetközi jog világszerte „fizetőssé” teszi például a huszadik századi alkotásokat. Merthogy közkinccsé csak a szerző halála után hetven évvel válik egy

szerű. A szerzői jog a műfordítót is védi, így még a Bibliát sem lehet ingyen közzétenni, ha azt valaki az elmúlt évtizedekben fordította le.

Vagy nézzük, mivel kell számolnia annak, aki – mondjuk – Zorán egyik dalával kívánja gazdagítani digitális könyvtárát. A szerzői jog természetesen ezúttal is megilleti az alkotót (jó eséllyel Presser Gábort), de ott vannak még az úgynevezett szomszédos jogok is: ez utóbbi kategóriába tartoznak Zorán előadó-művészi jogai vagy a lemez cég hangfelvétel-kiadói jogai. (A szomszédos jogi teljesítmények „csak” ötven évig állnak védelem alatt.) A felhasználás engedélyeztetésének egyszerűsítése céljából közös jogkezelő egyesületeket hoztak létre (Magyarországon hangfelvételek esetében ilyen az Artisjus, az Előadóművészi Jogvédő Iroda és a Mahasz), az engedélyt ezekről kell beszerezni.

A technika fejlődésével mindenesetre a jogalkotók is igyekeznek lépést tartani. Ezt bizonyítja, hogy Európa-szerte szigorúan szabályozzák a digitális archívumok használatát (a könyvtárakon túl ide tartoznak az iskolák, a levéltárak vagy a múzeumok digitalizált gyűjteményei, illetve a kép- és hangarchívumok is). Kiss Zoltán összefoglalja, mi a maximum, amit a szerzői jog megenged. A dokumentumokba kizárólag helyben lehet betekinteni, tudományos kutatás vagy egyéni tanulás céljából, és ezt sem akárhogy: csak olyan „lebutított” számítógépeken, amelyekről sem flopira vagy CD-re másolni, sem kinyomtatni nem lehet semmit.

A nagyra törő európai tervek ennél bizony messzebbre mennek. S kultúra ide vagy oda, a végén kiderül, hogy ez is csu-